Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Vastine ja vastaus lisäselvityspyyntöön sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Viite: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta HE 92/2025 vp

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) arvioi tässä vastineessa vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 92/2025 vp) muutostarpeita perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 44/2025 vp) sekä sosiaali ja terveysvaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden antamien lausuntojen perusteella. Lisäksi STM vastaa sosiaali- ja terveysvaliokunnan 14.10.2025 pitämässään kokouksessa esittämään lisäselvityspyyntöön.

1. Perustuslakivaliokunnan lausunto

Perustuslakivaliokunta on antanut 6.11.2025 lausuntonsa PeVL 44/2025 vp sosiaali- ja terveysvaliokunnalle vammaispalvelulain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä. Perustuslakivaliokunnan arvion mukaan ehdotettu säännös elämänvaiheen huomioon ottamisesta on täsmentynyt suhteessa valiokunnan aiemmin arvioimaan säännökseen. Vaikka säännös on edelleen jossain määrin avoin, täyttää se valiokunnan mielestä nyt ehdotetussa muodossaan perustuslain 80 §:n edellytykset lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta. Näin ollen lakiehdotus voidaan perustuslakivaliokunnan esityksen mukaisesti käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Lausunnon mukaan sosiaali- ja terveysvaliokunnan on kuitenkin syytä täsmentää sääntelyä siltä osin, kun kyse on yksilöllisen arvioinnin perusteista ja noudatettavan menettelyn mahdollisimman selkeästä sääntelemisestä.

STM toteaa, että perustuslakivaliokunnan lausunto tarkoittaa sitä, että perustuslain näkökulmasta lakiehdotusta ei tarvitse muuttaa, ja että edellytetty tarkkarajaisuus ja täsmällisyys siitä näkökulmasta katsoen täyttyvät. **STM:n** mielestä välttämätöntä tarvetta lakiehdotuksen muuttamiselle ei näin ollen ole.

Jos kuitenkin katsotaan, että perustuslakivaliokunnan lausunnon kohdan 14 mukaisesti sääntelyä on vielä tarpeen täsmentää sosiaali- ja terveysvaliokunnan toimesta, toteaa **STM** seuraavaa. Mainitussa kohdassa viitataan yksilöllisen arvioinnin perusteisiin ja noudatettavaan menettelyyn. Lienee tarkoitettu, että kyse on sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja vammaispalvelulain (675/2023) mukaisesta palvelutarpeen arvioinnista sekä siihen liittyvästä menettelystä. Näin ollen on mahdollista ajatella, että asiaa voisi täsmentää viittaussäännöksin lisäämällä viittaussäännöksen yhtäältä

- vammaispalvelulain 4 §:ssä sekä sosiaalihuoltolain 36 ja 37 §:ssä tarkoitetusta palvelutarpeen arvioinnista vammaispalvelulain ehdotettuun elämänvaihesäännöstä koskevaan 2 §:n 4 momenttiin, ja toisaalta
- vammaispalvelulain 2 § 4 momentissa tarkoitetusta elämänvaihesäännöksestä vammaispalvelulain palvelutarpeen arviointia koskevaan 4 §:n 2 momenttiin.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

STM toteaa myös, että perustuslakivaliokunta nostaa lausunnossaan esiin kohdissa 9 ja 14 esiin sen, että yksilöllinen arviointi siitä, milloin on kyse vammaisen henkilön elämänvaiheeseen liittyvästä tavanomaisesta tarpeesta ja milloin siitä poikkeavasta tarpeesta, edistää vammaisten henkilöiden oikeusturvan toteutumista ja korostaa sitä, että päätös ei voi perustua kategorisesti vain henkilön elämänvaiheeseen. Lausunnossa nostetaan tässä yhteydessä esiin myös hallituksen esityksen perusteluissa oleva maininta siitä, että vammaiselle henkilölle on tehtävä yksilöllinen palvelutarpeen arvio, johon sisältyy arvio siitä, voidaanko hänen tarpeisiinsa vastata ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla. **STM:n** arvion mukaan näin ollen on mahdollista ajatella, että viimeksi mainittu seikka voitaisiin nostaa perusteluista pykälän tasolle. Luonnollinen paikka tuolle lisäykselle voisi olla esimerkiksi

- vammaispalvelulain palvelutarpeen arviointia koskeva 4 §, tai
- mainitun lain 2 §. Tämän pykälän osalta on kuitenkin otettava huomioon, että se on jo sangen pitkä, ja sen pituuden kasvattamista tulisi harkita vain tarkoin.

STM toteaa, että palvelutarpeen arvioinnista säädetään sekä sosiaalihuoltolaissa että vammaispalvelulaissa. Arviointia koskevat täsmennykset olisivat **STM:n** näkemyksen mukaan järkevintä tehdä nimenomaan vammaispalvelulain säännöksiin sosiaalihuoltolain säännösten sijaan.

STM toteaa vielä perustuslakivaliokunnan lausunnon pohjalta sen, että tällä kertaa lausunnon perusteella ei näytä olevan tarpeen hyväksyttää mahdollisia muutoksia lakiehdotukseen enää uudelleen perustuslakivaliokunnalla, vaan tehtävä on annettu niin halutessaan vain sosiaali- ja terveysvaliokunnalle. Lausunnon mukaisesti perustuslain 80 §:n mukainen täsmällisyys ja tarkkarajaisuus on jo saavutettu tällä sääntelyn muodolla.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan ottanut kantaa säännöksen avoimuuteen ja nimenomaan myös sen tarpeellisuuteen. Sääntelyn kannalta merkittävänä on perustuslakivaliokunnan mielestä pidettävä sitä, että ehdotetun 4 momentin mukaan elämänvaiheisiin kiinnittyvä arviointi tehdään aina osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia. Valiokunnan mielestä kovin jäykät ja yksityiskohtiin menevät määritelmät voisivat olla käytännön soveltamistoiminnassa ongelmallisia ja jopa poissulkevia. **STM** kiinnittää mahdollisten muutosehdotusten osalta huomiota näin ollen siihen, että edellä mainitut seikat asettavat suhteellisen kapeat raamit mahdollisille muutettaville lainkohdille.

2. Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle annetut asiantuntijalausunnot

Valiokunta on pyytänyt lausuntoa muun muassa eri viranomaistahoilta, useilta vammaisjärjestöiltä sekä muutamilta hyvinvointialueilta.

2.1. Yhteenveto asiantuntijalausunnoissa esitetyistä seikoista

Lausunnonantajista hyvinvointialueet ja Hyvil Oy sekä viranomaistahoista valtiovarainministeriö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja aluehallintovirastot ja lisäksi järjestöistä Invalidiliitto **kannattavat**

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäämistä lainsäädäntöön. Vaikka säännökseen nähtiin yhä jäävän hieman tulkinnanvaraa, sen katsottiin selkeyttävän soveltamista. Perusteluna todettiin, että vaikka tällainen tulkinta on aiemmin ollut osa soveltamiskäytäntöä, laintasoinen sääntely vahvistaa oikeusturvaa ja tukee hyvinvointialueiden päätöksenteon johdonmukaisuutta. Säännös auttaa erottamaan vammaisuuteen liittyvän erityisen palvelutarpeen elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta tuen tarpeesta.

Lausuntojen mukaan nyt käsittelyssä olevassa hallituksen esityksessä on kuvattu aiempaa selkeämmin ja paremmin eri elämänvaiheita ja niihin liittyviä tyypillisiä piirteitä helpottamaan elämänvaiheeseen liittyvän tavanomaisen tarpeen arviointia. Invalidiliitto katsoo elämänvaihesääntelyn parantavan nimenomaan erityisesti vammaisten lasten, nuorten ja ikäihmisten oikeuksia. Se nostaa aiempaa paremmin yksilölliset tilanteet ja elämänvaiheet palvelutarpeen arvioinnin ja palveluiden toimeenpanon fokukseen ja tätä kautta turvaa nykysoveltamisalasäännöstä paremmin vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta suhteessa valtaväestöön, kun palvelutarpeen arvioinnissa tulee aina ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja siihen liittyvät erityispiirteet. Liiton mukaan esitys vahvistaa yksilöllisyyttä ja ottaa huomioon perusteluissa nimenomaisesti sen, että vaikka elämänkulkuun sisältyy erilaisia elämänvaiheita ja niille tyypillisiä piirteitä, elämänvaiheet eivät kuitenkaan toteudu kaikilla ihmisillä samanlaisina.

Lausunnonantajista yhdenvertaisuusvaltuutettu, vanhusasiavaltuutettu, yliopistonlehtori Pauli Rautiainen sekä loput lausunnon antaneista järjestöistä (Autismiliitto, FDUV, HETA-liitto, Kehitysvammaisten Tukiliitto, Kehitysvammaliitto, Kuuloliitto, Kynnys ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Muistiliitto, Näkövammaisten liitto, SAMS, Vammaisfoorumi, Vanhustyön Keskusliitto) **vastustavat** elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäämistä vammaispalvelulakiin.

Näissä lausunnoissa nousivat esiin suurimpina teemoina yhdenvertaisuuden toteutuminen ja vaikutukset iäkkäiden vammaisten henkilöiden ja lasten mahdollisuuksiin saada vammaispalveluita sekä huoli siitä, miten hyvinvointialueiden heikko taloudellinen tilanne ja säästöpaineet vaikuttavat lain soveltamiseen siten, että sitä tulkittaisiin liian kategorisesti yksilöllisten tarpeiden huomioimisen sijaan. Jotkut järjestöistä katsoivat, että hallituksen esitys on kehittynyt parempaan suuntaan alkukesästä järjestetyn lausuntokierroksen jälkeen, mutta eivät kuitenkaan pitäneet kokonaisuutta kannatettavana. Lisäksi lausunnoissa katsottiin, ettei elämänvaiheita koskeva säännös ole tarpeeksi tarkkarajainen.

Useissa lausunnoissa katsottiin, että uuden vammaispalvelulain soveltamisesta ei ole vielä riittävää seurantatietoa, jonka pohjalta päätös soveltamisalan tarkentamisesta ja elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäämisestä voitaisiin tehdä. Lausunnonantajat näkevät, että tarvetta elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäämiselle ei olisi, vaan vammaispalvelulaki säilyy käytännön soveltamisessa erityislakina jo hyväksyttyjen ja voimassa olevien säännösten nojalla.

Esitystä vastustavat lausunnonantajat pääasiassa katsoivat esityksen olevan ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen sekä yleissopimusta valvovan CRPD-komitean Suomea koskevien kannanottojen ja ratkaisun kanssa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan elämänvaiherajauksessa on kyse vammaisuuden käsitteen perusteettomasta rajaamisesta henkilön korkeaan ikään (vanhuus elämänvaiheena) perustuen ja tosiasiassa saattaa asettaa ikääntyneet vammaisiksi katsottavat henkilöt ikänsä vuoksi muita vammaisiksi katsottavia henkilöitä epäedullisempaan asemaan. Valtuutetun mukaan rajaukselle esitetyt taloudellisiin näkökohtiin liittyvät syyt eivät ole hyväksyttävä peruste ikääntyneiden vammaisten erilaiselle kohtelulle.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

HETA-liitto katsoo, että kysymys vammaisuuden ja ikääntymisen eroista vaatii selvitystä ja mahdollisuuksien mukaan täsmennyksiä nykyiseen lakiin, mutta katsoo että vuoksi nyt ehdotettua sääntelyä ei ole kuitenkaan mahdollista hyväksyä sen ongelmien vuoksi.

STM toteaa, että lausunnoissa esiin nostetut huolet ja perusteet esityksen vastustamiselle käsittelevät laajalti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä perustuslainmukaisuutta, ja ovat hyvin pitkälti samoja, joita perustuslakivaliokunta on arvioinut omassa lausunnossaan. Näiden teemojen voidaan näin ollen katsoa tulleen ratkaistuksi perustuslakivaliokunnan lausunnon myötä. STM on ollut hallituksen esityksessä samalla kannalla. Esiin nostetut seikat ovat myös pääosin samoja, joita on tuotu esiin jo lausuntokierroksen lausunnoissa. Esitystä on täydennetty ja punnittu annettujen lausuntojen valossa jatkovalmistelussa ennen sen lopullista valmistumista.

STM kiinnittää huomiota siihen, että perustuslakivaliokunta on lausunnossaan arvioinut YK:n vammaisten oikeuksien komitean Suomelle ilmaisemia huolia suhteessa elämänvaihetta koskevan säännöksen sisällyttämiseen vammaispalveluja koskevaan lainsäädäntöön. Lisäksi professori Eeva Nykänen on todennut samansuuntaisesti omassa lausunnossaan perustuslakivaliokunnalle. Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan kysymykseen sääntelyn tarkkuudesta liittyy myös YK:n vammaisten oikeuksien komitean Suomelle ilmaisema huoli siitä, että elämänvaihekriteerin soveltaminen voi johtaa ikään perustuvaan syrjintään. Valiokunnan mielestä se, että lain soveltamisalaa ja eri palvelujen myöntämistä koskevia säännöksiä sovelletaan lain tarkoituksen mukaisesti perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti, on kuitenkin omiaan lieventämään näitä ongelmia ja ehkäisemään esimerkiksi juuri iän perusteella syrjivien käytäntöjen muodostumista.

STM kiinnittää myös huomiota perustuslakivaliokunnan lausunnossakin viittamaan vertailuun suhteessa Pohjoismaiden vastaavaan lainsäädäntöön. Ehdotettu sääntely poikkeaa Ruotsin, Norjan ja Tanskan vammaispalveluita koskevasta lainsäädännöstä siinä, että muissa pohjoismaissa on käytössä ikärajoja, jotka rajaavat palveluiden kohderyhmää. Nyt ehdotettu sääntely ei hallituksen esityksen (s. 22) mukaan rajaa missään elämänvaiheessa olevaa henkilöä ikärajan tavoin ehdottomasti lain soveltamisalan ulkopuolelle, vaan tarkoituksena on auttaa erottamaan eri elämänvaiheisiin liittyvä tavanomainen tarve sellaisesta vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta johtuvasta tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain perusteella järjestettävillä palveluilla.

STM painottaa, että pohdittaessa vaikutuksia suhteessa eri tavoin vammaisiin henkilöihin tai kaikkiin henkilöihin, on otettava huomioon esityksessä mainitut tavoitteet, joita myös perustuslakivaliokunta on lausunnossaan pitänyt perusteltuina. Esityksen tavoitteena on tarkentaa vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevaa säännöstä siten, että voidaan varmistaa vammaispalvelulain säilyminen vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina, joka turvaa eri elämänvaiheissa elävien vammaisten henkilöiden erityispalveluiden saatavuuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Tavoitteena on myös turvata hyvinvointialueiden edellytykset rahoittaa vammaispalvelut. Vaikutuksia eri henkilöihin, henkilöryhmiin ja tilanteisiin käsitellään laajemmin tämän asiakirjan kohdassa 3.2.
Minkälaisissa tilanteissa ja mihin henkilöihin tai henkilöryhmiin esitetty elämänvaiheita koskeva säännös vaikuttaisi.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

STM toteaa, että useissa lausunnoissa nostettiin lausuntokierroksen lausuntojen tapaan esille se, että kyseessä olisi niin sanottu säästölaki. Niin esityksen jatkovalmistelussa kuin sen jälkeisissäkin vaiheissa on tuotu selvästi esiin se, minkälainen vaikutus taloudellisilla ulottuvuuksilla on tässä yhteydessä, ja korostettu sitä, että tarkoituksena on nimenomaan täsmentää lainsäädäntöä niin, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina. Se, että esityksen myötä hyvinvointialueen rahoitusta koskevalta momentilta vähennettäisiin 20,2 miljoonaa euroa, ei tarkoita sitä, että rahoitusta faktisesti karsittaisiin nykymenoihin nähden, vaan sitä, että rahoitusmomentilta poistetaan se lisäys, joka valtion talousarvioin näkökulmasta oli siihen lisättävä vuoden 2024 eduskuntakäsittelyssä käsiteltäessä esitystä HE 122/2024 vp. Taloudellisia vaikutuksia ja rahoitusta avataan tarkemmin tässä asiakirjassa kohdassa *3.1. Selvitys vammaispalveluiden rahoituksesta.*

2.2. Lausunnoissa esitetyt muutosehdotukset soveltamisalasäännökseen

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle osoitetuissa asiantuntijalausunnoissa esitettiin myös joitakin konkreettisia muutosehdotuksia vammaispalvelulain soveltamisalasäännökseen.

Vanhuuden elämänvaihetta koskevat säännösehdotukset

Vanhusasiavaltuutettu esittää, että vanhuuden elämänvaihe poistetaan esityksestä ja jäljelle jäisi vain aikuisuuden elämänvaihe. Hallituksen esityksessä painotetaan yksilöllisen arvioinnin merkitystä ja sen vuoksi aikuisuuden elämänvaihetta elävien kohdalla tulisi arvioida kunkin yksilöllisen tilanteen mukaisesti palvelujen tarvetta. Vanhusasiavaltuutettu toteaa, että esityksen suuri riski on se, että laki toimeenpantaisiin tilanteessa, jossa ikääntyvien palveluista on suuri pula.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on antanut lausunnon sosiaali- ja terveysvaliokunnan lisäksi myös perustuslakivaliokunnalle, ja perustuslakivaliokunta on ottanut sen huomioon laatiessaan lausuntoaan. Apulaisoikeusasiamies totesi lausunnossaan, että ehdotettu 2 §:n 4 momentti korostaa sitä, että kyseessä on aina yksilöllisesti tehtävä arviointi. Lausunnossa säännöksen katsotaan edistävän vammaisten henkilöiden oikeusturvan toteutumista ja korostavan sitä, että päätös ei voi perustua kategorisesti vain henkilön elämänvaiheeseen. Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä myös täsmennettyä palveluiden jatkuvuutta koskevaa säännöstä 4 momentissa.

Apulaisoikeusasiamies esittää, että esityksen perusteluissa omaksuttu erottelu vanhuuden eri vaiheista tulisi tuoda säännöstasolle, koska sillä vastattaisiin vaatimukseen sääntelyn täsmällisyydestä ja yksiselitteisyydestä sekä siihen, että kysymys iäkkäiden henkilöiden palvelutarpeesta voi käytännössä olla hyvinkin tulkinnanvarainen. Esityksen perusteluissa tarkastellaan iäkkäiden ihmisten osalta jaottelua niin sanotusti kolmanteen ja neljänteen ikään. Toisaalta esityksessä sanotaan, että kronologinen ikä ei määritä sitä, onko henkilön elämänvaihe kolmas vai neljäs ikä eikä raja näiden välillä ole selvä. Vaikka avun, tuen sekä hoidon ja huolenpidon merkittävämpi tarve keskittyy yleensä iäkkäiden henkilöiden viimeisiin elinvuosiin, yksittäinen asia, kuten pelkkä asiakkaan ikä, ei ratkaisisi sovellettavaa lakia. Elämänvaiheita koskeva säännös vaikuttaisi eniten aivan vanhuuden viimeisinä vuosina, kun iäkkään henkilön hoidon ja huolenpidon tarve kasvaa. Elämän loppuvaiheessa olevien iäkkäiden henkilöiden luonnollisesta vanhenemisesta johtuva usein hoitoon ja huolenpitoon painottuva palvelutarve voidaan useimmiten katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen liittyväksi tarpeeksi.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

STM toteaa, että vanhuuden elämänvaihetta koskevat ehdotukset ovat keskenään eri suuntaisia: vanhusasiavaltuutettu esittää vanhuuden käsitteen poistamista, ja toisaalta apulaisoikeusasiamies sen tarkempaa jäsentelyä siten, että se korvattaisiin vanhuuden ensimmäisellä vaiheella ja toisella vaiheella. Perustuslakivaliokunta ei edellytä säännöksen täydentämistä esityksen käsittelemiseksi tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

STM katsoo, että elämänvaiheet ovat osin limittäisiä eivätkä poissulje toisiaan. Myös nuoruus on osa aikuisuutta siltä osin, kun nuori on yli 18-vuotias. Tämä koskee myös aikuisuuden ja vanhuuden keskinäistä suhdetta. Esityksen perusteluissa on tarkemmin kuvailtu sitä, että elämänvaiheet ovat keskenään limittäisiä, eikä niitä voi määritellä täysin tyhjentävästi tai jäykästi.

STM toteaa, että vanhuuden jakaminen niin sanotusti lievempään vaiheeseen ja raskaampaan vaiheeseen rikkoisi elämänvaiheita koskevan määrittelyn logiikan siitä, että jäykät ja yksityiskohtiin menevät määritelmät voisivat olla käytännön soveltamistoiminnassa ongelmallisia ja jopa poissulkevia. Perustuslakivaliokunta on pitänyt lausunnossaan tärkeänä seikkana viimeksi mainittua, ja siitä lähtökohdasta myös hallituksen esitys on lähtenyt. **STM** näkee, että vanhuuden jakaminen pykälässä olisi jo merkittävä askel kohti liian jäykkää ja yksityiskohtiin menevää määritelmää nimenomaan pykälän tasolla.

Palvelujen jatkuvuutta koskevan säännöksen muotoileminen

Kehitysvammaliitto ja FDUV esittävät, että palvelujen jatkuvuuden velvoitetta vahvistettaisiin muuttamalla säännöstä niin, että palveluiden jatkuvuuden osalta pykälässä tulisi käyttää verbiä ”turvataan” verbin ”otetaan huomioon” sijasta. Varsinais-Suomen hyvinvointialue on lausunnossaan kommentoinut hallituksen esityksessä esitettyä palvelujen jatkuvuuden huomioon ottamista koskevaa säännöstä. Alue katsoo, että vammaisen henkilön palveluiden saumattoman jatkuvuuden turvaamiseksi on hyvä sisällyttää lakiin palvelun jatkuvuuden edellytys. Alue kuitenkin tunnistaa riskin sille, että jatkuvuutta voitaisi tulkita myös niin, että palveluita ei voisi muuttaa elämänvaiheesta toiseen siirryttäessä muodostuneen luottamuksensuojan vuoksi. Alue toteaa, että joitakin palveluita voidaan kuitenkin tarvita vain tietyssä elämänvaiheessa ja seuraavassa niitä tai korvaavia palveluita ei tarvita.

STM toteaa, että sanamuotoa palvelun jatkuvuuden osalta on punnittu esityksen valmisteluvaiheessa lausuntopalautteen johdosta. Tuolloin palveluiden jatkuvuutta koskevaa säännöstä on täsmennetty koskien palveluiden jatkuvuutta siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Palvelujen jatkuvuuden osalta hyvinvointialueilta on tullut jo lausuntokierroksen aikana jossain määrin huolestunutta näkemystä siitä, estäisikö se liiaksi palvelujen tarkoituksenmukaista määrittämistä. Näin ollen kaikki näkökulmat huomioon ottaen esityksessä valittu sanamuoto on vaihtoehto, joka kuvaa asian ydintä parhaalla mahdollisella tavalla. Oleellista on korostaa yksilöllistä arviointia ja palvelukokonaisuuden rakentumista myös siirtymävaiheissa sen lisäksi, että otetaan huomioon palveluiden jatkuvuus. Lopuksi on myös todettava, että palvelujen jatkuvuutta koskeva osuus on saanut laajaa kannatusta lausunnonantajien osalta, ja muiden tahojen osalta vastaavaa termin muuttamista ei ole ehdotettu. Tämä kuvaa **STM:n** mielestä sitä, että sanamuoto on jo onnistunut ja kuvastaa sen painavuutta tarpeellisella tasolla.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Käsitteen *elämäntilanne* lisääminen säännökseen

Invalidiliitto ja Kuuloliitto esittävät lausunnoissaan lakiin ja lain yksityiskohtaisiin perusteluihin käsitteen *elämänvaihe* rinnalle elämäntilanteen tai yksilöllisen elämäntilanteen käsitettä. Heidän mukaansa se auttaisi lainsoveltajaa hahmottamaan niitä erilaisia elämän olosuhteita, joissa vammainen henkilö on oikeutettu vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Käsite *elämäntilanne* toisi tarvittavaa joustoa elämänvaiheen rinnalle, kun eri ikäiset vammaiset ihmiset tarvitsevat vammaispalveluita elämän eri nivelvaiheissa ja omaehtoisen elämän turvaamiseksi yhteiskunnassa.

Kuuloliitto katsoo, että esitys aiheuttaa edelleen merkittävän riskin ikääntyneiden kuulovammaisten vammaispalvelujen saannille. Jos elämänvaiherajaus jää esitykseen, tulisi sitä täydentää yksilöllisen elämäntilanteen huomioimisella 2 § neljännessä momentissa. Esitys turvaa aiempaa paremmin kuulovammaisten lasten sekä aiemmin elämässään vammautuneiden ja etenevän kuulovamman omaavien oikeudet vammaispalveluihin myös iäkkäänä. Kuuloliitto näkee merkittävänä parannuksena, että esityksen mukaan jokaiselle vammaispalveluita hakevalle henkilölle on tehtävä yksilöllinen arvio siitä, miltä osin hänen tarpeisiinsa voidaan vastata ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla ja miltä osin tämän lain mukaisilla palveluilla.

> **STM** toteaa, että asiaa on punnittu jo lausuntopalautteen saamisen jälkeen eli sama asia on noussut esiin myös lausuntokierroksella. Osa vammaisjärjestöistä esitti tuolloin elämänvaihe -käsitteen korvaamista elämäntilanne -käsitteellä. **STM** näkee, että käsitteenä *elämänvaihe* kuvaa kuitenkin paremmin ihmisen elämänkulkuun ja ikäkausiin liittyviä eri vaiheita. Kaikkiin elämänvaiheisiin voi liittyä monia erilaisia elämäntilanteita, jotka voivat liittyä esimerkiksi perhesuhteisiin, opiskeluun, työhön, terveyteen tai talouteen. Elämäntilanne voi olla myös osin samanlainen eri elämänvaiheissa. Näin ollen tuon käsitteen sisällyttäminen voisi tehdä kokonaisuudesta hankalammin hahmotettavan.
>
> **STM** nostaa esiin myös sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnössä StVM 28/2024 vp toteaman seikan siitä, että vaikka eduskuntakäsittelyssä syksyllä 2024 silloin käsiteltävänä ollut elämänvaihetta koskeva säännös tuli poistaa, tulee kuitenkin elämänvaihe ja elämäntilanne ottaa huomioon yksilöllisessä palvelutarpeen arvioinnissa. Valiokunta korosti mietinnössään, että nimenomaisen elämänvaiheita koskevan säännöksen poistaminen soveltamisalapykälästä ei tarkoita sitä, ettei asiakkaan palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä tule ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja elämäntilanne. Säännös pohjautuu aikaisemman lainsäädännön soveltamiskäytännössä palvelutarpeen arviointia jo ohjanneisiin periaatteisiin, jotka on tunnistettu myös oikeuskäytännössä. Näin ollen elämäntilanteen merkitys jo tämänhetkisen lainsäädännön näkökulmasta on **STM:n** näkemyksen mukaan ilmeinen.

Muut ehdotukset

Näkövammaisten liitto ehdottaa hallituksen esityksessä ehdotetun 2 §:n 4 momentin kolmen viimeisen virkkeen sisältöjen liittämistä voimassa olevaan vammaispalvelulain 2 §:n 1 momenttiin. Liiton mukaan tällä muutoksella voitaisiin vahvistaa sitä, että sääntely korostaa arvioinnin yksilöllistä luonnetta.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

STM toteaa, että ehdotettu muutos tarkoittaisi sitä, että samalla myös elämänvaihetta koskeva säännösehdotus poistettaisiin. Kokonaisuus muodostuisi siis voimassa olevasta 2 §:stä ja hallituksen esityksen lakiehdotuksesta pois lukien elämänvaihetta koskeva arviointi. Lähtökohtaisesti, viitaten eduskuntakäsittelyyn syksyn 2024 esityksestä vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamisesta, valmistelu on lähtenyt siitä ajatuksesta, että soveltamisalaan tarvitaan säännöstasolle jokin elämänvaiheeseen viittaava seikka. Tämä vahvistaisi jo aiemman lainsäädännönkin voimassa ollessa muodostuneen käytännön. Näin ollen **STM:n** näkemyksen mukaan tästä tulisi pitää kiinni, sillä se muodostaa esityksen keskeisen sisällön yhdessä muun kokonaisuuden kanssa.

2.3. Lausunnoissa annetut huomiot lainsäädännön toimeenpanosta ja seurannasta

Muun muassa aluehallintovirastot, järjestöt sekä THL nostavat lausunnossaan lainsäädännön toimeenpanon ja seurannan tarpeen sekä useita esimerkkejä tämän toteuttamiseksi. THL pitää sinänsä kannatettavan lakimuutoksen ajoitusta ongelmallisena. Uusi vammaispalvelulaki tuli voimaan 1.1.2025, sen soveltamisalaa muutettiin jo kertaalleen loppuvuodesta 2024, ja nyt lainsäädäntöä ollaan jälleen muuttamassa. Toistuvat ja nopealla aikataululla toteutetut muutokset vaikeuttavat merkittävästi lain toimeenpanoa.

STM toteaa, että lainsäädännön seuranta on käynnistetty ja sitä tehdään kiinteässä sidosryhmäyhteistyössä. Tämän asiakirjan kohdassa *3.3. Miten huolehditaan soveltamiskäytäntöjen yhtenäisyydestä hyvinvointialueilla* avataan niitä toimia, joiden myötä uutta lainsäädäntöä seurataan ja toimeenpannaan, ja mitä toimia sen suhteen on jo tehty ja tullaan tekemään. **STM** toteaa myös, että esitettyjen lakimuutosten myötä vammaispalveluja koskeva lainsäädäntö tulisi tältä erää valmiiksi, ja näin pystytään kaikkien tahojen toimesta keskittymään täysipainoisesti uuden lainsäädännön toimeenpanoon ja seurantaan. Vammaispalveluja koskeva uusi lainsäädäntö itsessään on huolellisesti valmisteltu yhdessä sidosryhmien kanssa, eikä sen tarpeellisuutta voi korostaa liiaksi. Uuden lainsäädännön merkitystä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiselle ei sovi unohtaa.

3. Valiokunnan pyytämä lisäselvitys

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on 14.10.2025 pitämässään kokouksessa pyytänyt STM:ltä kirjallista lisäselvitystä kolmeen kysymykseen:

1) Selvitys vammaispalveluiden rahoituksesta.
2) Minkälaisissa tilanteissa ja mihin henkilöihin tai henkilöryhmiin esitetty elämänvaiheita koskeva säännös vaikuttaisi?
3) Miten huolehditaan soveltamiskäytäntöjen yhtenäisyydestä hyvinvointialueilla?

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

3.1. Selvitys vammaispalveluiden rahoituksesta

Vammaispalveluiden kokonaiskustannukset ovat noin 2,8 miljardia euroa vuodessa.

Hallituksen esityksessä 122/2024 vp uuden vammaispalvelulain voimaantulon arvioitiin lisäävän hyvinvointialueiden nettokustannuksia 24,8 miljoonaa euroa vuonna 2025, 31,2 miljoonaa euroa vuonna 2026, 37,3 miljoonaa euroa vuonna 2027 ja 29,4 miljoonaa euroa vuonna 2028. Arvioi perustui kyseisessä esityksessä esitettyjen soveltamisalaa koskevien muutosten hyväksymiseen. Soveltamisalasäännöksen eduskuntakäsittelyssä syksyllä 2024 luovuttiin elämänvaihesäännöksestä, koska sitä ei ollut mahdollista täydentää budjettilakien käsittelyaikataulun mukaisesti perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla.

Tämän vuoksi eduskunta varasi hyvinvointialueiden rahoitukseen varmuuden vuoksi 20,2 milj. euroa toimeenpanon edellytysten vahvistamiseen sen lisäksi, mitä muutoin tarvittiin uudistuksen toimeenpanoon. Siten vuoden 2025 rahoitus hyvinvointialueille on 45 miljoonaa euroa alun perin arvioidun 24,8 miljoonan euron sijaan. Koska soveltamisalasäännökseen ehdotetaan lisättäväksi elämänvaihesäännös uudelleen, hyvinvointialueiden rahoituksesta voidaan vähentää varmuuden vuoksi varatut 20,2 milj. euroa vuodesta 2026 alkaen.

Riippumatta siitä, hyväksytäänkö nyt käsiteltävänä oleva esitys, hyvinvointialueiden vammaispalveluiden valtionrahoitus on jatkossakin suurempaa kuin ennen uuden vammaispalvelulain voimaantuloa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on selventänyt alle yhdessä valtiovarainministeriön kanssa rahoituksen taustaa eri vammaispalvelulakia koskevien esitysten käsittelyistä.

Tekniseen julkisen talouden suunnitelmaan 2024–2027 budjetoitiin momentille 28.89.31 vammaispalvelulainsäädännön uudistamiseen 25,2 milj. euroa v. 2024, 32,4 milj. euroa v. 2025, 35,5 milj. euroa v.2026 ja 35,9 milj. euroa v. 2027. Tämä määrärahataso perustui HE 191/2022 vp vaikutusarviointeihin ja StVM 52/2022 vp tehtyihin arvioihin eduskuntakäsittelyssä tehtyjen viime hetken muutosten vaikutuksista (HE 191/2022 vp alkuperäinen vaikutusarvio oli n.22 milj. euroa vuositasolla).

Koska eduskuntakäsittelyssä vuonna 2023 ei arvioitu lakiehdotuksen PeVL 79/2022 vp perustuen muutetun soveltamisalan vaikutuksia suhteessa HE 191/2022 vp alkuperäisiin arvioihin (eikä esim. oikeuskäytäntöön, palvelujärjestelmän tilaan ja väestön ikääntymiseen), tekniseen julkisen talouden suunnitelmaan tehtiin (hyvinvointialuerahoituksen momentista erillinen) 100 milj. euron kehysvaraus. Tämä varaus oli poikkeuksellinen, mutta tarkoitettu varautumiseksi kokonaismenotasossa vaikeasti ennakoitaviin, mutta todennäköisiin menoihin. Kehysvarauksen purkaminen eli siirtäminen varsinaiselle määrärahamomentille olisi edellyttänyt kattavampaa vaikutusarviointia, jota ei ollut vielä tehty.

100 milj. euron kehysvaraus olisi siis ollut lisäystä suhteessa Sanna Marinin hallituksen vammaispalvelulainsäädännön uudistamiseen budjetoimaan rahoitustasoon (25,2–35,9 milj. euroa), mutta poliittisia päätöksiä sen purkamisesta hyvinvointialueiden rahoitusmomentille ja vammaispalvelulainsäädännön rahoittamiseen ei tehty, koska lain soveltamisalaa päädyttiin tarkentamaan. Varaus perustui siihen, että vahvistettu vammaispalvelulainsäädäntö olisi laajentanut tosiasiassa palvelujen soveltamisalaa enemmän kuin eduskuntakäsittelyssä oli arvioitu, erityisesti iäkkäiden palvelutarpeisiin. Kehysvaraus tehtiin karkeana laskelmana erilaisista skenaarioista tarkoituksena, että STM olisi tarkentanut lakiuudistusta koskevaa arviotaan. Sen perusteella kehysvarausta olisi viety tarkistettavaan julkisen

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

talouden suunnitelmaan ja talousarvioon. Lain vahvistamisen jälkeen asiantuntija-arvioissa esitettiin selvästi kehysvarausta korkeampiakin arvioita lain kustannusvaikutuksista.

Petteri Orpon hallitusohjelmassa sitouduttiin siihen, että uudistetusta vammaispalvelulainsäädännöstä hyvinvointialueille kohdentuva lisäkustannus saisi olla enimmillään 100 milj. euroa vuodessa. Tämän mukaisesti tarkistettuun kehykseen 2025–2027 budjetoitiin rahoitusta 67,6 milj. euroa vuodelle 2025, 64,5 milj. euroa vuodelle 2026 ja 64,1 milj. euroa vuodelle 2027; eli huomioiden teknisen kehyksen määrärahataso v.25–27, yhteensä 100 milj. euroa vuositasolla.

Lisäystarve perustui ajatukseen vammaispalvelulain soveltamisalan 1) rajaamisesta suhteessa eduskuntakäsittelyssä keväällä 2023 päätettyyn ja 2) laajenemisesta suhteessa HE 191/2022 vp, eli alkuperäisestä vammaispalvelulakiehdotuksesta. Arvio HE 191/2022 vp aikaista arviota korkeampaan määrärahatarpeeseen varautumisesta perustui erityisesti PeVL 79/2022 vp kohdan 18 toimeenpanoon, eli palvelukohtaisten soveltamisalojen eriyttämiseen, varautumiseen (tämä tarkoitti sitä, että palvelukohtaisesti haettaisiin rajauksia siihen, voitaisiinko palvelu kohdentaa esim. vain työikäisille, eikä katsottaisi perustelluksi/tarpeelliseksi eläkkeellä olevien tarpeisiin vastaamaan).

Vammaispalvelulain soveltamisalan rajaamista koskevassa hallituksen esityksen HE 122/2024 vp valmistelussa päädyttiin kuitenkin edelleen valmistelemaan rajaamista lain soveltamisalasäännökseen. Lain 2 §:ään ehdotettujen muutosten arvioitiin soveltamisratkaisuiltaan ja siten kustannusvaikutuksiltaan vastaavan pitkälti HE 191/2022 vp tarkentuneita arvioita. Esityksen s. 30 on todettu: ”Yhteenvetona voidaan todeta, että tässä esityksessä ehdotettujen soveltamisalan tarkennusten myötä vammaispalvelulain mukaisten palvelujen piiriin ohjautuvien asiakkaiden määrän ei arvioida eroavan merkittävästi siitä, mitä alkuperäisessä hallituksen esityksessä (191/2022 vp) arvioitiin. Esityksessä soveltamisalaan tehtävien tarkennusten myötä asiakkaiden arvioidaan ohjautuvan yleislain (sosiaalihuoltolaki) ja erityislain (vammaispalvelulaki) piiriin suunnilleen samassa suhteessa, kuin uutta vammaispalvelulakia koskeneen alkuperäisen hallituksen esityksen mukaan.”

Kattavat arviot siitä, miten tarkennettu soveltamisala vaikuttaisi kustannuksiin on esitetty esityksen HE 122/2024 vp sivuilla 17–36.

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Taulukko 6. Nettovaikutus julkiseen talouteen 2025 – 2028, miljoonaa euroa

	2025	2026	2027	2028
Hyvinvointialueiden nettokustannukset (huomioitu lisäykset, säästöt ja asiakasmaksutulojen kasvu)	+ 24,8	+ 31,2	+ 37,3	+ 29,4
Kelan kustannukset (valtion osuus)				+ 0,5
Kuntien asiakasmaksutuotto	+ 0,3	+ 0,7	+ 1,0	+ 1,3

Hallituksen esityksen valmisteluun perustuvat muutokset on huomioitu julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2025–2028 momentilla 28.89.31 ja siten myös alkuperäinen liite B:n varautuminen PeVL 79/2022 toimeenpanosta seuraaviin kustannuksiin on ns. purettu momentilta.

Vammaispalvelulain muutosten valmistelun lähtökohtana on koko ajan ollut vammaispalvelulain säilyminen erityislakina, jolla varmistetaan vammaisten henkilöiden oikeus ja mahdollisuus saada tarpeensa mukaiset palvelut ja niiden kestävä rahoitus. Kun valiokuntakäsittelyssä syksyllä 2024 päädyttiin viime vaiheessa poistamaan soveltamisalasta keskeinen elämänvaihetta koskeva tarkennus, eduskuntakäsittelyssä tehtiin julkisen talouden suunnitelman ja talousarvioesityksen (HE 109/2024 vp) valmistelun ulkopuolinen määrärahalisäys hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain (617/2021) 9 §:ään perustuen. Valtiovarainministeriö korosti sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 4.12.2024 toimittamassaan virka-arviossaan HE 122/2024:een sisältyvän 2 §:n 3 momentin poistamisen kustannusvaikutuksista ”ettei sillä ole ollut käytettävissä olevan ajan, käsillä olevan hallituksen esityksen erinäisten kustannusvaikutteisten säännösehdotusten ja niihin nyt tehtävistä periaatteellisesti merkittävistä muutoksista seuraavien vaikutusketjujen ja tietopohjan heikkouden vuoksi mahdollisuutta tehdä kokonaisuudesta perusteellista vaikutusarviota. Poistettavaa momenttiehdotusta on esityksen vaikutusarvioita valmisteltaessa pidetty kuitenkin keskeisenä palvelujen myöntämistä ja siten vaikutusten syntymistä ohjaavana tekijänä. Hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain (617/2021) 9 § edellyttää kuitenkin, että velvoitemuutokset otetaan varainhoitovuodelle rahoitusta määritettäessä täysimääräisesti (nettokustannus) huomioon. Tämän vuoksi myös eduskuntakäsittelyssä tehtyjen muutosten vaikutus tulee huomioida rahoituksessa muutoksen voimaantulosta lähtien. Hallituksen esitykseen vuoden 2025 talousarvioksi sisältyy velvoitemuutosten toimeenpanoon 24,8 miljoonaa euroa vuodelle 2025. Varaamalla uuden vammaispalvelulain toimeenpanoon yhteensä 45 miljoonaa euroa vuodelle 2025, alueiden edellytyksiä lainsäädännön toimeenpanoon vahvistettaisiin. Lisäys hallituksen talousarvioesitykseen verrattuna momentille 28.89.31 olisi siten 20,2 miljoonaa euroa. Uuden lainsäädännön toimeenpanoa tulee seurata ja tarvittaessa tarkastella säädösperusteisin muutoksin tulevaa rahoitustasoa vuoden 2025 aikana lisätalousarvioprosesseissa.”

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Samalla eduskunta antoi hallituksen esityksestä lausuman (EV 188/2024 vp. 1. lausuma), joka edellytti valtioneuvostolta seurantaa ja arviointia kiireellisesti vaikutuksista ja ryhtymistä toimenpiteisiin yksittäisten säännösten ja soveltamisalasäännöksen täsmentämiseksi, jos se on tarpeen lain säilymiseksi vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina. Valtioneuvosto jatkoi valmistelua lausumaan perustuen.

3.2. Minkälaisissa tilanteissa ja mihin henkilöihin tai henkilöryhmiin esitetty elämänvaiheita koskeva säännös vaikuttaisi?

Perustuslakivaliokunta piti aiempaa hallituksen esitystä koskevassa lausunnossaan (PeVL 44/2024 vp) elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävinä. Sosiaali- ja terveysvaliokunta piti mietinnössään (StVM 28/2024 vp) elämänvaiheisiin kytkeytyvää tavanomaisen tarpeen ja vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen aiheuttaman erityisen tarpeen erottelua sinänsä kannatettavana. Tätä tarpeiden erottelua on nyt kyseessä olevassa esityksessä pyritty tarkentamaan sekä elämänvaiheita koskevassa säännöksessä että säännöskohtaisissa perusteluissa.

Tarkennuksesta huolimatta jo voimassa olevan soveltamisalasäännöksen tavoin elämänvaiheita koskevan säännöksen tarkoituksena ei ole muuttaa nykytilaa, vaan varmistaa, että vammaispalvelulaki säilyy jatkossakin erityislakina, jotta palveluiden saatavuus ja rahoitus voidaan turvata myös väestörakenteen muuttuessa ja palvelutarpeiden kasvaessa. Oikeusvarmuuden ja asiakkaiden oikeusturvan kannalta on tärkeää ohjata lainvalintaa tarkennetulla soveltamisalasäännöksellä.

Koska eduskunnan aiemmin hyväksymät palveluiden riittävyyttä ja sopivuutta sekä asiakkaan edun arviointia koskevat säännökset pääosin ohjaavat jo lainvalintaa, elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäyksellä lakiin on vain vähäisiä itsenäisiä vaikutuksia siihen, ketkä kuuluvat lain piiriin ja missä tilanteissa ehdotettua lakia sovellettaisiin.

Tarkennetun säännöksen lisääminen lakiin edistäisi palvelunkäyttäjien yhdenvertaisuutta ja parantaisi ennakollista ja jälkikäteistä oikeusturvaa, koska lainvalinta yleis- ja erityislain välillä eri elämänvaiheissa olisi mahdollista tehdä lakiin perustuen. Kuten professori Janne Salminen on aiemmassa asiantuntijalausunnossaan todennut elämänvaiheita koskevan säännöksen merkityksestä: ”Sinänsä hallituksen esityksenkin mukaan elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeava palvelutarve on jo osa voimassa olevaa oikeutta siten, että se olisi vaikuttanut myös soveltamiskäytäntöön.”

Esityksen tarkoituksena on säilyttää nykyjärjestelmän perusperiaate siitä, että kaikkien henkilöiden sosiaalipalvelut järjestetään lähtökohtaisesti yleislainsäädännön, kuten sosiaalihuoltolain, perusteella. Tämä koskisi myös vammaisia henkilöitä, joiden avun ja tuen tarve johtuu muusta kuin vamman aiheuttamasta toimintakyvyn rajoitteesta. Vammaispalvelulaki on tarkoitettu pienemmälle erityispalveluita tarvitsevalle vammaisten henkilöiden joukolle. Elämänvaiheita koskeva säännös ei muuttaisi nykytilaa tältäkään osin, mutta auttaisi arvioimaan, milloin eri elämänvaiheissa olisi kyse sellaisesta välttämättömästä avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata nimenomaan vammaispalveluilla.

Vammaispalveluilla on tarkoitus vastata erilaisista toimintakyvyn rajoitteista johtuviin yksilöllisiin tarpeisiin eri elämänvaiheissa ja erilaisissa elämäntilanteissa. Vammaisten henkilöiden tarpeet vaihtelevat vamman laadun lisäksi muun muassa vammaisen henkilön iän, yksilöllisen elämäntilanteen ja yhteiskunnassa esiintyvien esteiden mukaan. Kaikkien vammaisten henkilöiden osalta tulisi toimintarajoitteen laadusta

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

riippumatta yhdenvertaisesti arvioida niistä johtuva yksilöllinen avun, tuen ja huolenpidon tarve, yleisten palveluiden sopivuus ja oikeus saada tämän lain perusteella palveluita. Vammaispalveluita tarvitaan enemmän silloin, kun esimerkiksi ympäristö tai yleiset palvelut eivät ole esteettömiä ja saavutettavia. Näillä kaikilla tekijöillä olisi vaikutusta arvioitaessa, minkä lain perusteella palveluita myönnetään. Myös se, mikä yleislaki olisi kulloinkin kyseessä, vaikuttaisi arviointiin. Siksi ei ole mahdollista nimetä henkilöitä tai henkilöryhmiä, joihin laki erityisesti vaikuttaisi. Tarkoitus ei olisi olennaisesti muuttaa vammaispalveluita saavien henkilöiden kohderyhmää. Edelleen olisi kuitenkin tarkoitus, että aiemmat väliinputoajaryhmät kuten autismi- ja neurokirjon henkilöt pääsisivät aiempaa paremmin lain soveltamisalan piiriin. Kuten aiemminkin, tarkoituksena on, että kuntoutus kuuluu edelleen terveydenhuollon vastuulle.

Elämänvaiheen käsitteen tarkoituksena on kuvata sitä, että kaikkiin elämänvaiheisiin liittyy tiettyjä tyypillisiä piirteitä, jotka auttavat arvioimaan avun ja tuen tarpeiden tavanomaisuutta kyseessä olevassa elämänvaiheessa. Esteet, joita vammaiset henkilöt kohtaavat toimintarajoitteistaan johtuen, ovat sellaisia, joita henkilöt eivät yleensä joudu eri elämänvaiheissa kohtaamaan. Näistä esteistä seuraa tarpeita, jotka poikkeavat tavanomaisista elämävaiheisiin liittyvistä tarpeista.

Eri elämänvaiheisiin liittyvillä fyysisen, kognitiivisen, emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen vaiheilla olisi merkitystä arvioitaessa vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeita ja sitä, kuinka niihin tulee vastata. Vaikka elämänkulkuun sisältyy erilaisia elämänvaiheita ja niille tyypillisiä piirteitä, elämänvaiheet eivät kuitenkaan toteudu kaikilla ihmisillä samanlaisina. Mikään elämänvaihe ei kategorisesti rajaa vammaisia henkilöitä vammaispalveluiden ulkopuolelle, vaan päätös oikeudesta saada vammaispalveluita tehdään aina yksilöllisen palvelutarpeen arviointiprosessin perusteella. Silloin, kun vammainen henkilö tarvitsee tavanomaiseen elämänkulkuun liittyvissä tilanteissa, rooleissa ja tehtävien suorittamisessa välttämättä sellaista apua ja tukea, jota muut henkilöt eivät yleensä samassa elämänvaiheessa tarvitse ja kun näitä palveluita ei ole järjestettävissä riittävinä ja sopivin palveluin ensisijaisen lainsäädännön perusteella, tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin.

Hallituksen esityksen mukaan ehdotettava elämänvaiheita koskeva säännös saattaisi vaikuttaa erityisesti niiden yksittäisten iäkkäiden henkilöiden asemaan, jotka olisivat ennen säännöksen tarkentamista saattaneet hakea ja saada maksullisten yleispalveluiden sijaan vammaispalveluita, mutta joille ensisijaiset palvelut olisivat sopivia ja riittäviä. Soveltamiskäytäntö ja oikeuskäytäntö ovat kuitenkin olleet tiukkoja.

Elämänvaiheita koskevan säännöksen tarkoituksena ei olisi, että vammaispalveluiden varassa eri elämänvaiheissa elävät vammaiset henkilöt siirtyisivät yleislainsäädännön piiriin silloin, kun heidän välttämättömät avun ja tuen tarpeensa johtuvat pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta. Soveltamiskäytäntöä ei ole tarkoitus tältä osin muuttaa. Palveluiden jatkuvuus varmistaisi vammaispalveluiden tarkoituksen toteutumisen eri elämänvaiheissa.

Lapset ja nuoret

Elämänvaiheita koskeva säännös ei muuttaisi lasten ja nuorten oikeutta saada vammaispalveluita. Vammaispalveluita myönnettäisiin edelleen oikeuskäytännössä vakiintuneen periaatteen mukaan sellaisille lapsille ja nuorille, joiden välttämätön avun, tuen ja huolenpidon tarve poikkeaa lapsen ikäkauteen ja kehitysvaiheeseen tavanomaisesti liittyvästä tarpeesta ja kun yleislain mukaiset palvelut eivät ole lapselle tai nuorelle riittäviä.

Varhaislapsuudessa kaikki lapset tarvitsevat runsaasti hoitoa ja huolenpitoa, minkä vuoksi vammaisen lapsen avun ja tuen tarve poikkeaa harvemmin ikäkauteen liittyvästä tavanomaisesta tarpeesta. Kuitenkin

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

esimerkiksi silloin, kun lapsi tarvitsee päivittäisissä toimissa tai kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa enemmän apua ja tukea kuin ikäisensä lapset tai jos lapsen välttämätön hoito ja huolenpito on raskaampaa kuin vammattoman lapsen, vammaispalveluita tulee myöntää näihin erityisiin tarpeisiin. Myös lapsen osallisuutta olisi tuettava hänen ikä- ja kehitysvaiheensa edellyttämällä tavalla.

Kun vammaisen lapsen toimintakyky poikkeaa vamman vuoksi saman ikäisten lasten toimintakyvystä, lapsella on oikeus saada apua ja tukea niihin asioihin, joita hän ei pysty vammansa vuoksi tekemään ikäistensä lasten tavoin.

Silloin, kun kehitys poikkeaa saman ikäisten nuorten kehityksestä ja vammainen nuori tarvitsee enemmän apua ja tukea kuin muut nuoret, tähän avun ja tuen tarpeeseen tulee usein vastata vammaispalveluilla. Palveluita tulee järjestää niin, että nuori pääsee tekemään samoja asioita kuin yleisesti ottaen muut ikäisensä nuoret.

Aikuiset vammaiset henkilöt

Aikuiset huolehtivat yleensä itse itsestään ja perheestään sekä hoitavat kotinsa ja huolehtivat toimeentulostaan. Siksi vammaisen henkilön avun ja tuen tarve aikuisuuden elämänvaiheessa poikkeaa useimmiten tavanomaisesta avun ja tuen tarpeesta. Laki ei käytännössä muuta aikuisten osalta sitä, ketkä, mitkä ryhmät ja missä tilanteissa vammaispalveluita voivat saada.

Yleislainsäädännön ensisijaisuuden periaate on sisältynyt jo vanhaan vammaispalvelulakiin ja sisältyy jo nyt voimassa olevaan vammaispalvelulakiin. Sen osalta ei ole tarkoitus muuttaa tilannetta.

Iäkkäät henkilöt

Elämänvaiheita koskeva säännös ei aseta ikärajaa vammaispalveluiden saamiselle, toisin kuin muissa Pohjoismaissa. Tarkoitus on, että myös eläkeiässä olevat vammaiset henkilöt voisivat saada palveluita vammaispalvelulain perusteella silloin, kun tarve johtuu vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta, eikä kyseessä ole sellainen avun ja tuen tarve, joka on tyypillistä muillekin samanikäisille henkilöille. Edellytyksenä on myös se, että muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

Iäkkäiden henkilöiden vammaispalveluiden tarve ajoittuu yleensä vanhuuden elämänvaiheen varhaiseen vaiheeseen, jolloin he tarvitsevat tukea esimerkiksi osallisuuden toteutumiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. On tarkoitus, että erityisesti tässä vaiheessa olevat iäkkäät henkilöt voisivat edelleen saada vammaispalveluita, mikäli tarve johtuu vamman aiheuttamasta toimintakyvyn rajoitteesta eikä avun ja tuen tarpeeseen voida vastata yleislainsäädännön perusteella. Tämä vastaisi nykykäytäntöä. Tälläkin hetkellä esimerkiksi kuljetuspalvelun tai liikkumisen tuen saajista yli puolet on yli 65-vuotiaita. Myös henkilökohtaista apua on myönnetty iäkkäille henkilöille yksilöllisen tarpeen perusteella aiempaan säännökseen liittyvästä ikääntymisrajauksesta huolimatta. Näin olisi tarkoitus toimia jatkossakin.

Elämänvaiheita koskeva säännös vaikuttaisi eniten aivan vanhuuden viimeisinä vuosina, kun iäkkään henkilön hoidon ja huolenpidon tarve kasvaa entisestään. Elämän loppuvaiheessa olevien iäkkäiden henkilöiden luonnollisesta vanhenemisesta johtuva usein hoitoon ja huolenpitoon painottuva palvelutarve voitaisiin useimmiten katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen liittyväksi tarpeeksi. Iäkkäät henkilöt ohjataan tällöin yleensä maksullisen kotihoidon, yhteisöllisen asumisen tai ympärivuorokautisen palveluasumisen piiriin. Näin toimitaan käytännössä jo nyt. Voimassa olevat säännökset siitä, että asiakkaan edun arvioinnissa ei oteta huomioon asiakasmaksuja ja että palvelun sopivuutta ja riittävyyttä

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

arvioidaan suhteessa säännöksiin, ei todelliseen tilanteeseen hyvinvointialueilla, vaikuttavat jo nyt siten, että vanhuuden loppuvaiheessa palvelut järjestetään iäkkäille henkilöille tarkoitettuina palveluina sosiaalihuoltolain perusteella.

Ratkaisut tulee kuitenkin aina tehdä perustuen yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmaan sekä huolehtien siitä, että asiakas saa riittävät palvelut siten, kuin perustuslain 19 §:n 3 momentissa edellytetään. Hyvinvointialueilla on huolehdittava siitä, että sosiaalihuoltolain ja muiden yleislakien mukaisia palveluita järjestetään alueilla esiintyvän tarpeen mukaan.

Kuten jo vanhaa vammaispalvelulakia säädettäessä on ollut tarkoitus, vammaispalveluita aiemmin saaneet vammaiset henkilöt saisivat niitä myös ikääntyessään silloin, kun avun ja tuen sekä huolenpidon tarve johtuu heidän aiemmasta vammastaan, eikä kyseessä ole selkeästi uusi, elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve. Vaikka kyseessä olisi uusi elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve, on kuitenkin otettava huomioon vammaisen henkilön palveluiden kannalta toimiva kokonaisuus ja se, että vammaisen henkilön toimintakyky saattaa vamman vuoksi heiketä ikääntyessä tavallista nopeammin. Tätä palveluiden jatkuvuutta korostava säännös on vammaispalvelulaissa uusi ja sen tarkoituksena on yhdessä säännöskohtaisten perustelujen kanssa turvata se, että vammaiset henkilöt eivät joutuisi ikääntyessään luopumaan tarvitsemistaan vammaispalveluista.

Vammaispalvelulain perusteella tulee muiden edellytysten täyttyessä myöntää palveluita myös iäkkäinä tapaturmaisesti vammautuneille henkilöille sekä henkilöille, joiden aiemmasta pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuva avun ja tuen tarve ilmenee tai pahenee vasta vanhuuden elämänvaiheessa. Lisäksi yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella voitaisiin myöntää vammaispalveluita tilanteissa, joissa henkilö on vammautunut pitkäaikaisen sairauden vuoksi vanhuuden elämänvaiheessa. Nämä tilanteet on aiempaa tarkemmin kuvattu perusteluissa.

3.3. Miten huolehditaan soveltamiskäytäntöjen yhtenäisyydestä hyvinvointialueilla?

Vammaispalvelulakiin ehdotettava elämänvaiheita koskeva säännös edistäisi vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta sekä hyvinvointialueiden sisällä että alueiden välillä. Säännös auttaisi hyvinvointialueita arvioimaan yhdenmukaisemmin sitä, kenellä on oikeus saada palveluita vammaispalvelulain perusteella.

STM järjestää soveltamisalan tarkennuksesta koulutusta yhdenmukaisen toimeenpanon tukemiseksi ja lisäksi vammaispalvelulain toimeenpanoa tuetaan erityisesti THL:n ylläpitämän Vammaispalvelujen käsikirjan avulla. STM on jo julkaissut vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevista 1.1.2025 voimaan tulleista säännöksistä soveltamisohjeen ja järjestänyt toimeenpanon koulutusta vuodesta 2023 alkaen. THL ja Hyvil ovat järjestäneet jo vuosien ajan kuukausittain kaikille avointa sidosryhmätilaisuutta (Verkostoituvat vammaispalvelut), jossa STM pitää ajankohtaiskatsauksen kulloinkin ajankohtaisesta asiasta ja vastaa sidosryhmien kuten hyvinvointialueiden tai järjestöjen kysymyksiin. Lisäksi STM ohjaa hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021, jäljempänä järjestämislaki) säädetyin ohjausvälinein. Näistä merkittävin on hyvinvointialueneuvottelut, jotka käydään vuosittain.

Uuden lainsäädännön toteutumisen seuraamiseksi THL on aloittanut STM:n toimeksiannosta seurantahankkeen, jota toteutetaan vuosina 2025–2027. Tärkeimpiä seurattavia asioita ovat vammaisten

Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, neuvotteleva virkamies
Kaarina Tuokko, erityisasiantuntija

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

henkilöiden oikeuksien toteutuminen (vammaispalvelujen saaminen), vammaispalvelulain säilyminen erityislakina sekä vammaispalvelujen kustannusten muutokset ja niiden syyt. Seurannassa otetaan huomioon myös nyt ehdotettavien säännösmuutosten voimaantulo ja vaikutus.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023) palvelujen rekisteröintiä, omavalvontaa, palvelunjärjestäjän ohjaus- ja valvontavelvollisuutta sekä viranomaisvalvontaa koskevien säännösten tarkoituksena on osaltaan varmistaa laadultaan hyvät sosiaalihuollon palvelut. Hyvinvointialueilla ja palveluntuottajilla on valvontalain mukaan velvollisuus järjestää omavalvonta, jolla tulee seurata henkilöstön riittävyyttä sekä määrällisesti että osaamisen näkökulmasta. Myös viranomaisvalvonnalla turvataan palveluiden lainmukaisuus silloin, kun omavalvonta ei riitä.

Järjestämislain 4 §:ssä edellytetään, että hyvinvointialue järjestää sosiaalihuollon palvelut sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää. Vaikka hyvinvointialue ostaisi palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta, sen on julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista annetun lain (1397/2016, jäljempänä hankintalaki) 108 §:n mukaan otettava sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa huomioon palveluja koskeva lainsäädäntö sekä muun muassa palvelujen laatu, saatavuus, kattavuus ja käyttäjien erityistarpeet.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 § sisältää säännökset asiakkaan oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun. Sen mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Edelleen sen mukaan asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Lisäksi sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielensä ja kulttuuritaustansa.

STM on mukana myös Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnassa (VANE) 2023–2027. Neuvottelukunta toimii vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 27/2016) 33 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna koordinaatiojärjestelmänä. Tehtävänä on helpottaa vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa valtionhallinnon ja yhteiskunnan eri aloilla ja tasoilla. Toimintakauden 2023–2027 toimintaohjelmassa on otettu huomioon uuden vammaispalvelulain toimeenpano ja sen seuranta.

Tiedoksi Sosiaali- ja terveysministerin sihteeri Tiina Hartikainen
Erityisavustaja Hannu Peurasaari
Erityisavustaja Nuutti Hyttinen
Kansliapäällikkö Veli-Mikko Niemi
Osastopäällikkö Annakaisa Iivari
Johtaja Taru Koivisto